De gouden webben

Antoon Coolen

bron
Antoon Coolen, *De gouden webben*. Met illustraties van Fons Montens. Het Wereldvenster, Baarn 1957

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cool004goud03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

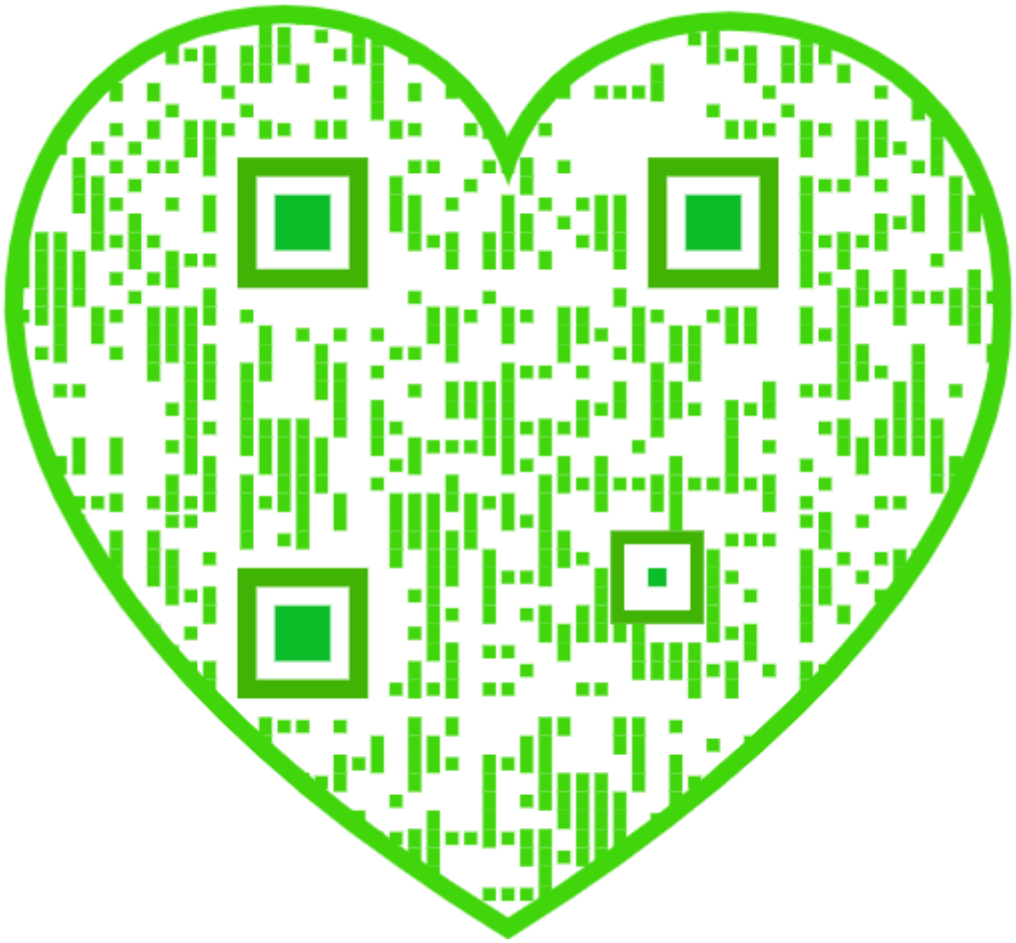

I

[De gouden webben]

MET de kerstavond is de advent geëindigd. Het kan zijn, dat de advent met regen komt en soms nog met die plotselinge luwten, die aan het najaar herinneren. Het kan zijn, dat de stormen spoken in de Sint Thomasnachten, en het kan zijn, dat midden in al dat geweld de stilte invalt van een dier zeer vroege avonden, als de ondergaande zon haar grote, rode vuren in de hemel ontsteekt. Dit kan alles zijn, maar nu, die allerlaatste adventsdag en de vigilie van Kerstmis, was het uit de hemel, die heel hoog grijs dicht zat, ineens gaan sneeuwen. De apostel Johannes stond voor het venster en zag dat sneeuwen aan, - ja, dat was natuurlijk niet de apostel Johannes, het was maar een doodgewone boer. Maar hij had een ringbaard en een knevel, waartussen het rood van de lippen kleurde, en hij had zeldzaam zachtmoedige ogen, en daarom noemden de mensen hem de apostel Johannes, dat deden ze niet uit eerbied maar uit zachte spot, en Johannes heette hij in elk geval.

Johannes was voor het raam komen kijken om naar het weer te zien, hij had een verandering voorvoeld. De hemel zat dicht, toen ging er een kalme, grote ademtocht door de lucht, die even de ruiten bevloog en meteen weer stil viel ergens in de velden, alsof de wind een ogenblik was opgestaan alleen om een eind verder zich weer neer te leggen. Toen werd het een beetje donker, een samenkrimpen van een lichte duisternis als voor een aarzelende bui. Maar ineens werd het wit in huis en over de velden, want toen had de lichtbevroren hemel zich tot sneeuw vertederd, en daar vielen eerst wat fliempjes en toen meteen grote, witte vlokken in een wriemelend gewemel, waarin na heel korte tijd de neerdwarreling zigzag langs elkaar sidderende strepen trok, en dat was zo'n innig stille, alles vervullende drukte over weg en berm en bomen en verre huizen, het was of zo maar witte bloesem vallende woordloos iets geheimzinnigs zei tussen hemel en aarde.

Johannes had iets van wat kinderen hebben. Die willen, als ze het zien sneeuwen, naar buiten, en daarom ging Johannes naar de schuur, waar kar en wan en graanschoppen stonden en een paardenhaam, een ordelijke schuur met een reingeveegde

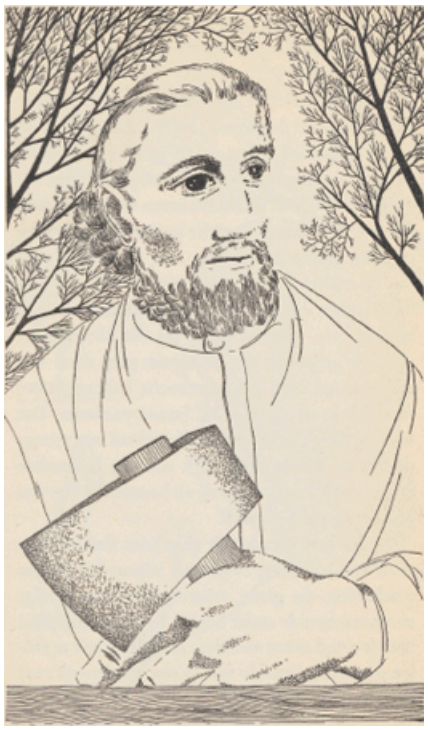

lemen deel, en hier nam hij een langgesteelde bijl en die legde hij op de schouder. En toen ging hij naar buiten.

Op die bijl viel de sneeuw en op de blauwgekielde man viel de sneeuw, op zijn dikke haren en in zijn ringbaard vielen de droge vlokken; en als ge hem nu voor zijn eigen raam zoudt hebben nagekeken, dan hadt ge dat bibberen der omtrekken van zijn heengaande gestalte gezien in die drukke en bewegelijke omstreping van de sneeuw. Zo zag Anne-Marie hem gaan, zijn vrouw. Zij had ogen groter dan ooit en een gevoel van vreugde beving haar gemoed enkel bij die kleine, eenvoudige gedachte, dat haar man ging doen wat zij gevraagd had, een kerstboom hakken in het dennenbos, en zij zou die boom versieren. Dat haar bij die gedachte zo'n innig gevoel van vreugde beving kwam natuurlijk om een bijzondere reden, dat kwam omdat zij zo boordevol was van een zwaar en rijp geluk.

Ja, dat kan wonderlijk gaan met dat stil omslaan van het weer. Najaar en winter zijn ergens gescheiden, die grens, waarvoor het ene eindigt en waarachter de ander begint. In dat grensgebied had de wind zitten aarzelen, in welke hoek te zullen gaan. Hij dwaalde van de ene windstreek naar

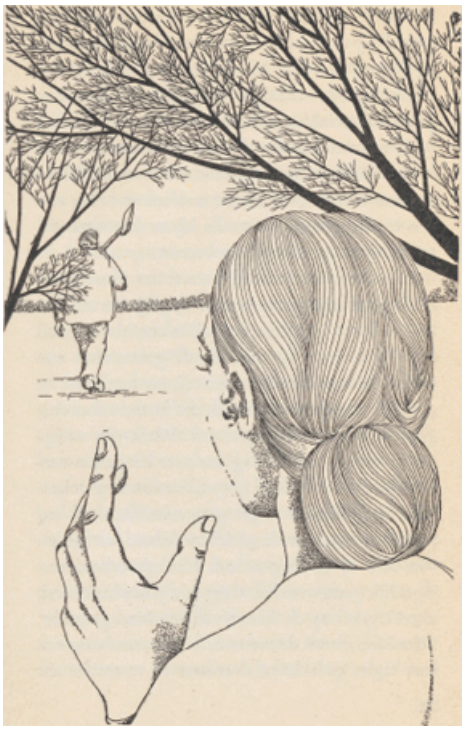

de andere, van zuidwest naar noordwest en toen schoof hij wat verder door naar noordoost, alsof hij daar maar wat wilde sluimeren; en bij het bevriezen van de vochtigheid valt dan de sneeuw in grote, stille vlokken. Zie, daar sneeuwde het in het veld, op een kar die de berries schuin naar de sneeuwvlokken omhoog stak. Het was duidelijk, dat daar nu een boer bij het trekken en halen van het knollengroen, waarmee hij te laat was geweest, door de winter was verrast.

Op zoiets lette Johannes, maar dat was een afleiding van zijn gedachten, want hij was nu van heel andere dingen vervuld. Die ene luwe avond had hij de vuren gezien, die de grote, rode zon onder de avondwolken ontstak, en toen had hij gedacht aan de gouden tijd, die komen zou volgens de belofte van de advent. Want zijn zwijgzame vrouw had die dag een paar keer even verwonderd als overtuigd gesproken van haar zekerheid, dat Johannes vader ging worden, - zó had zij het gezegd en de rechtstreeksheid vermeden van wat zij te zeggen had. Die schuwheid was eigenlijk geen wonder, want acht jaren hadden zij al tevergeefs op de komst van een kind gewacht. Misschien waren de mensen, in de samenhang van hun eigen gedachten, daardoor er te eerder toe

gekomen, Johannes apostel te noemen. Maar dat er geen kind geboren werd was Johannes altijd een zeer verdriet geweest en het meest nog omwille van Anne-Marie, die toch al zo vreemd en in zichzelf gekeerd van aard was en die vreemder en stiller werd, naarmate zij zichzelf beklaagde en schaamde over haar tekort, haar kinderloosheid van getrouwde vrouw jaar op jaar in dat ruim boerenhuis, waarin alleen de dagen van hooien en korenoogst een daggelder en gehuurd jong vrouwvolk wat levendigheid en vertier brachten.

Maar nu ging Johannes, en op zijn bijl en de droge steel viel de sneeuw, ja, de sneeuw viel rond zijn ziel en de stilte ervan zonk neer in zijn gemoed, dat bevangen was van het groot, zwaar geluk. Dat de zekerheid ervan nu in de adventstijd en voor Kerstmis was gekomen, verwonderde hem niet, juist omdat hij in het wonder van deze dagen geloofde. Hij wist wel niet, wat advent precies betekende, maar hij wist toch wel, dat het de tijd van een verwachting was, de aankondiging van een vreugde en een vervulling, en Kerstmis zelf was een allerwonderlijkste tijd, waarin de wonderen natuurlijk zijn. Heel veel eeuwen geleden was in de Kerstnacht het Kindje Jezus geboren in een grot en aan de herders in de akkers

rond Betlehem hadden engelen van de hemel dit aangekondigd. Nu, Gods menselijke geboorte was wel het allergrootste wonder, en nu is het wonder van de Kerstnacht niet, dat telkens opnieuw het Kindje Jezus geboren wordt, neen, maar een wonder zó groot en geheimzinnig heeft zijn gouden merkteken diep ingegrift in die nacht en dat is de eeuwen door behouden en bij elke weerkeer van die nacht in de jaarkring glanst dit teken en overstraalt alles met zijn licht. Ja, de schemering van dit licht doorspeelt reeds de sneeuw van nu, dit neergezonken kleed van stilte over de aarde. Johannes is eenvoudig als een veldbloem in de zomer, en hij heeft nu voortdurend dat gevoel van het wonder, het wonder van Kerstmis. Hij zal er zich niet met in woorden uitgesproken gedachten rekenschap van geven, maar hij voelt heel goed, dat, doordat God als kind op aarde kwam, het kind het is, dat de aanvang is van het heil en tussen hemel en aarde bemiddelt en hen verzoent in de vrede der onschuld, die vrede, waarin het kind het hemelrijk deelachtig is. En zo brengt Johannes zijn gevoel van Kerstmis in verband met het kind, dat hem is aangekondigd en dat zal spelen in de vloer van zijn huis en onder de linden voor zijn deur. Had Anne-Marie

daar ook aan gedacht, toen ze dit jaar voor het eerst vroeg om een kerstboom in huis?

‘Thuis hadden we er met elke Kerstmis een, toen ik kind was...’

Een kerstboom is vooral voor de kinderen. Maar kinderen zijn er niet in het huis van Johannes. Neen. Hij wist echter, dat hij zijn vrouw, in de toestand waarin zij was, tegemoet moest komen.

‘En nu we een kind krijgen...’

Dromerig had zij het gezegd, alsof zij in de naderende vervulling van een te groot en te lang verlangen haar gevoel van puur geluk buiten alle grenzen verwijdde en met haar ogen, waarmee zij de kerstboom zou zien, het beeld ervan inwendig zou overbrengen binnen de gesloten blik van de ongeborene in zijn sluimer.

Daar ging Johannes, steeds dichter en inniger omsneeuwd. De stilte is zo dicht, ze wordt met de sneeuw steeds dichter, ze ritselt en murmelt in een dor eikenblad, waarvan het bruin ook wit wordt in het oversneeuwd struikgewas, dat nog maar even zichtbaar blijft in die onmetelijke witheid van de velden. Maar ginds zijn de bossen en tegen de wal aan de bosrand vlijt de sneeuw zich en op de overhangende takken vallen de vlokken en blijven liggen als een wattige wol.

De gedachten van Johannes dwalen rond met al die aandoeningen, die hem overmeesterd houden. Het is net alsof hij in een heel andere wereld leeft en gaat dan in die van gisteren en in die van vanmorgen zelfs. Hij gaat en leeft helemaal in Kerstmis en in al de wonderen van Kerstmis. Hij luistert of hij niet de engelen hoort fluisteren en het donzen gerucht hoort van hun vleugelen, of hij de bijen niet kan horen, die in de Kerstnacht zullen zingen voor de opening van hun korf, of hij het onderaardse luien niet verneemt van de verzonken klokken. Men zegt, dat de dieren die nacht in de stal opstaan uit de slaap en het Kindje Jezus groeten, en Johannes heeft in de oude almanak gelezen, hoe jagers in de Kerstnacht herten hebben zien knielen in het woud.

En nu is Johannes in het woud, en hij laat de bijl van de schouder neerglijden aan zijn voet en houdt het boveneinde van de steel. Ook tussen de dennen sneeuwt het, maar de grond heeft onder de bomen nog hele plekken die bloot zijn of maar een beetje grijs. Maar in het heldere tussen die zachtjes wiegende dennen drijven de vlokken neer, soms verschuift een witte vracht van een tak en ploft kalm omlaag, een kleine poeierende bui, en Johannes kijkt tussen de stammen uit over die

smetteloze witte gepaktheid in het vrije veld, waarin altijd door de vlokken neerzijgen als een witte stilte in een stiller en witter stilte.

En nu gaat het mij als Johannes. Ik geloof in al die wondere dingen van Kerstmis, het teken in de eerste Kerstnacht ingegrift door de goddelijke geboorte beeft in de stralen van zijn glans, het zijn de kleuren, de verluchtingen van blauw en goud op de rand der bladzijden van het verhaal dat Lucas doet, de versieringen, het blijheidsspel van die menselijke verbeelding, die gelijk is aan de spelende verbeelding van het kind, dat deelachtig is aan het hemelrijk. Daarom zal ik nu misschien niet meer zo veel vertellen van Johannes en van Anne-Marie en hun ongeboren kind, maar vertel ik eerst van het wonderlijke, dat er gebeurde in het bos, waarin Johannes stond en een dennenboom hakte, en van het wonderlijke, dat er gebeurde in hun huis toen zij sliepen en het kindje Jezus kwam, - aan het einde vertel ik toch weer van hen beiden. Maar nu eerst van de spinnen.

Ja, eerst van de spinnen, en nu weet ik niet, of ge griezelt van de spinnen en hun web, maar heel toevallig weet ik wel, dat Anne-Marie ervan griezelde en dat zij nu in haar toestand een bijzondere afkeer gevoelde bij het zien van een spinneweb.

In dit winters bos, waarin het sneeuwde en de bijlslagen en hun zwakke echo's klonken in de stilte, leefde van alles, wat wakker werd. Het bos is niet doods in de winter. De dennen zijn groen en de sparren zijn nog mooier groen, en ge moet het fluwelige en zachte mos zien, het slaapmos onder de dennen, het boompjesmos onder het eiken hakhout aan de bosrand, het is levend en groen en het is in de beschutting van het bos nog niet overal ondergesneeuwd. Brede varens vangen de nederzijging van de sneeuwvlokken op, zwammen en schimmels steken hun kleurige kammen boven de jonge sneeuw uit. Kraaien vliegen van boomtop tot boomtop. De haas rent door het bos en verraadt zich aan de wildstropers maar al te zeer door zijn duidelijke spoor in de sneeuw. De eekhoorn vliegt in zijn sneeuwe hoogten, en waar de eksters maar wegblijven daar zoeken de drukke meesjes en het winterkoninkje met de avondval een schuilplaats in de takken van de beschermende sparren. En dan moeten we de spinnen niet vergeten, wier duizenden draden we altijd stuk liepen in de herfst als we wandelden in het bos. Dat is nog maar zo kort geleden, en die spinnen zijn ergens gebleven, die zitten in de schorsspleten van de bomen. En nu voelden die spinnen het trillen

van de bijlslagen in het bos, en daar kwamen ze voor de dag, ze dribbelden langs de stammen omlaag, jachtspinnen en huisspinnen en mijten, kleine witte spinnen en bonte en rode en geel en bruingestreepte, spinnen met een kleur als oker en als dodekop, en kruisspinnen met witte vlekjes in de vorm van een kruis op het grijze lijf, en grote, vette, pikzwarte harige spinnen met de haakse, dradige poten, die opsteken in de geledingen waartussen het dikke lijf met zijn oogfacetten loert. Daar waren zij allemaal voor de dag gekomen en ze zagen dat het sneeuwde, en dat viel niet mee. Maar ze lieten er zich niet in het minst door weerhouden en kwamen met zijn allen te samen waar de man hakte aan de boom, ze bleven nogal erg op afstand en keken toe. En toen de man de boom had omgehakt, was het doodstil in het bos, alleen dwaalde een beetje wind wat fluisterend door de kruinen, en meer niet. En toen de man opkeek zag hij tussen de stammen door, dat het uitgesneeuwd was over de wereld, de hemel had zichzelf leeggesneeuwd en zich gereinigd tot het nachtelijk blauw voor het opgaan van de heilige sterren van Kerstmis. Maar daar dreef al een bleek, vredig maansikkeltje naar de hoogte.

Nu hadden de spinnen dikwijls in deze tijd van

het jaar mensen en kinderen een kerstboom zien omhakken in het bos. Kerstmis dringt tot de hele samenhang der geschapen aarde door, tot de bijen, die de naam van Jezus zoemen voor hun korf in de heilige nacht, tot de spinnen, die onrustig worden en nieuwsgierig. De spinnen hadden zo dikwijls het omhakken van een kerstboom gezien, maar ze hadden nog nooit een kerstboom gezien als hij versierd stond in het huis. En nu waren ze vastbesloten er alles op te zetten hun kans te benutten en zo'n versierde kerstboom te zien te krijgen.

Hier zaten ze nu in een wijde kring rondom de man, die naast de gevelde boom zich het zweet van het voorhoofd wiste, en ze overlegden, hoe hun voornemen het best te kunnen uitvoeren. In de kleren van de man kruipen durfden ze niet, bij het minste gekriebel zou hij op zijn hoede zijn, hen van zich afslaan, en dan de voet erop, en 't is gebeurd. Zoveel wisten de spinnen uit instinct en uit algemene ervaring wel van de menselijke handelwijze af. Zelf ontzien ze hun prooi niet, die hun voedsel is, maar ze leven wekenlang van een vlieg, zinloos doden doen ze niet, en waar mensen in de buurt kwamen dankten ze God, dat ze tenminste acht poten hadden om langs plinten en kieren en

spleten vlug uit de voeten te komen, want als alles wat leeft waren ze aan niets zo als aan leven en lijfsbehoud gehecht. Zich verschuilen in de takken van de kerstboom was al even gevaarlijk, ze zouden zich onherroepelijk verraden en daarmee was er over hun lot beslist. De man volgen was onmogelijk, zij zouden zijn grote stappen niet bijhouden. Zij zouden het liefst de kerstboom zien, vannacht, als de man en die met hem in huis waren sliepen. Dan zou de boom gereed zijn en waren zij zelf buiten gevaar en werden niet gestoord. Nu was het zaak, er achter te komen, waar de man de kerstboom heen zou brengen.

Maar nu was daar een kleine spin en die kon iets bijzonders en ieder, die iets bijzonders kan, is er graag anderen mee van dienst, om er zich op te laten voorstaan. Zo was het ook met deze spin, zij was van de soort, die een zweefdraad maken, waaraan ze door de lucht vliegen en tochten maken van honderden mijlen. Deze spin nu bood aan, de man te volgen tot aan zijn huis en dan terug te komen, om daarna de andere spinnen het huis te wijzen, zodat ze die kerstnacht de versierde kerstboom daar zouden kunnen zien. En na beraad en overleg vonden alle andere spinnen dat goed.

Ja, de man, die de dennenboom omgehakt had, had zich nu het zweet van het voorhoofd gewist. Met zijn zachtmoedige ogen keek hij rond in het bos. Toen keek hij tussen de stammen door naar de besneeuwde wereld onder die kristalklare avondhemel, waarin aarzelend en hoog boven de sikkel van de maan een ster was gaan flonkeren. De man tilde de gevelde boom bij het uiteinde op de schouder. Eerst ging het nog niet zo gemakkelijk, de brede onderste takken belemmerden hem telkens het gezicht. Maar ten laatste kreeg hij de boom op de schouder toch in evenwicht, de takken voor zich hield hij uiteen en weggedrukt, voorzichtig, dat ze niet zouden breken. Koud waren die takken om hem heen, maar ze roken lekker, een pittige geur van mastengroen en hars. De man ging het bos uit, de berm af, en de top van de zwiepende boom ruiste door de sneeuw achter hem aan, als de toegevouwen staart achter de pauw. Daar ging de man gebukt onder zijn donkere last door het witte veld. De hemel werd blauwer, en klaarder werd de eerste ster, die daar hoog boven de maansikkel stond te flonkeren.

De spin, die aan de zweefdraad de man met de boom zou volgen, wachtte een tijdje. Ze moest niet te gauw zijn, anders had zij de man te vlug

ingehaald, - en de andere spinnen wachtten mee. Maar ze mocht de man ook niet uit het oog verliezen. Zij berekende haar tijd, toen zei ze: laat me eens door. Ze doorbrak al die rijen van de spinnen, die opzij gingen voor haar en klauterde vlug langs een boomstam op, waartegen, ongewoon wit, wat vegen sneeuw zaten gewaaid. Hier kneep de spin met de poten het spinsel uit de tepeltjes van het achterlijf, de vochtsliertjes vervlochten zich tot een draad, die stolde aan de lucht en lang en lenig zwierde op de zachte windstroom. Opgepast, de spin liet de boomstam los, hoepla, daar ging ze. Ze viel even in de laagte, de zweefdraad, rechtstandig gespannen, hield haar in de lucht maar was met een rukje het bos uit, vlijde zich horizontaal, kronkelde met het uiteinde omhoog, hij was al door de tedere wind gegrepen en trok als een vlokkig sleeptouw het spinnetje mee, dat zich met opgetrokken poten rondde tot een balletje in de kou. De andere spinnen keken de wegzwevende spin na en gingen toen zitten wachten met het geduld, dat spinnen hebben.

O de zachte wind had een gemakkelijk spelletje met de zwevende spin. Dan ging de draad eens recht omhoog en trok het spinnetje mee, dan slierde hij languit op de wind en zweefde, soms

maakte hij een dartele, kleine sprong en ging met rukjes zigzag, en het spinnetje vond het een heerlijke tocht. Het duurde niet lang of het was al bij de man met de boom. Het kwam achter hem aangezweefd en dat ging een tijdje prachtig. Maar daar ineens voelde de spin een krachtige ruk aan de draad, een koude windstroom hield aan en de spin zweefde over de besneeuwde akkers de man voorbij. Dat was niet de bedoeling. Daarom ontplooide zij vlug haar poten, klom tegen de rechtstandig gespannen draad omhoog, maar duikelde terug en kreeg het niet klaar, te keren en tegen de wind in te zweven, ze had alleen haar gang maar vertraagd totdat de man met de boom haar weer had ingehaald. Vlug probeerde ze nu de zweefdraad vast te haken aan een van de takken van de boom, maar in het zwiepen, dat de boom deed op de schouder van de man, brak de draad af. De spin moest toen nog hals over kop wat bijspinnen, ze maakte de draad te lang, daar ging ze weer, zwierig ging ze de hoogte in. Ze kwam in een sterker windstroom, die spande meteen de draad, en daar zweefde en zweefde de spin, ja, ze was alleen maar de wind bevolen en kon de man met de boom nauwelijks nog achter zich zien. Toen gaf ze het op. Ze be-

rustte niet, maar uit louter balorigheid over haar onmacht liet zij zich maar gaan met de kwaadaardige troost, dat, als zij niet terugkwam, de andere spinnen het huis van de man niet zouden kunnen vinden en de kerstboom ook niet zouden zien. Die troost hielp haar, ze werd weer tevreden, ze dommelde en deinde op de wind, het avontuur van het ongewisse doel tegemoet, zij zweefde weg, weg uit het gezicht, de wind en God wisten, waarheen.

De andere spinnen zaten daar aan de rand van het besneeuwde bos en wachtten. De eerste paar uren betekende dat niets en in gewone omstandigheden hadden ze dagen kunnen wachten, gewend als ze waren soms dagenlang te zitten, niets te doen en niet te verroeren in haar windbevlogen web. Maar nu was het iets heel anders. Ze waren aangestoken door Kerstmis, ze geraakten ten laatste vol onrust en waren bang, dat de eindelijke kans om in een huis een versierde kerstboom te zien hun nog zou ontgaan. Na heel lang wachten werd het hun wel duidelijk, dat de spin aan de zweefdraad door de een of andere oorzaak weerhouden werd, terug te komen. Eerst zwegen ze erover, maar in hun groeiend ongeduld begonnen ze veronderstellingen en opmerkingen te

maken. Ze hadden zwijgend de bijzondere dienst erkend, die zij hun had kunnen bewijzen met haar zweefdraad. Maar nu zij faalde en hen in de steek liet sloegen ze haar kunst en haar diensten helemaal niet meer zo hoog aan, ja, toen het nog weer een hele tijd geduurd had en de spin aan de zweefdraad steeds maar niet terugkeerde, spotten zij in hun verbittering met haar en gaven op haar af. En toen namen ze het gezamenlijk besluit, te proberen de weg naar het huis van de man zonder haar hulp te vinden. En daar liepen ze, groot en klein, als een kriebelende menigte de besneeuwde berm van de bosrand af naar het veld.

Beneden voor die witte uitgestrektheid deden zij, tot hun verrassing en een beetje tot hun beschaming, de ontdekking, dat de weg naar het huis van de man al heel gemakkelijk was te vinden. Zo min als ze eraan gedacht hadden, dat de spin aan de zweefdraad toch niet had kunnen terugkeren zolang de wind niet in hun richting gekeerd was, evenmin hadden ze eraan gedacht, dat de man met de boom een spoor in de sneeuw had moeten achterlaten. En wat een spoor! Heel het pauwestaartspoor van de top van zijn boom, die een baan geveegd had, kriskras doorstreept door de naaldentakken.

De spinnen in hun rijen gingen die weg op. De heilige sterren van Kerstmis flonkerden in de diepe nachthemel, in de bleke ruimte rond de lichte maansikkel stonden er maar enkele, maar die hadden een rein en klaar vuur. In het maanlicht was de sneeuw anders wit dan overdag, melkiger, en goudener en ingetogener misschien ook, en met paarse schaduwen bij de rulle intredingen. Over dat verinnigde wit gingen de spinnen, ze waadden om zo te zeggen door de sneeuw. Maar spinnen komen goed vooruit, het gewicht is over acht poten verdeeld en het zijn stevige poten. De kleine oneffenheden in de sneeuw, de wagenslagen van wegen, de bultige kluiten van de omgeteulde akker, waren voor de spinnen bergen en dalen, in slagorde golfden ze erover heen, niet minder vlug en onvermoeibaar dan mieren dat kunnen. Een schaduw in de sneeuw hadden ze niet, of zo minuscuul maar, dat ge 't niet kondt zien. Ze waren zelf een schaduw in de witte sneeuw, zo was het, alsof daar over die weg door de sneeuw de kleine, donkere schaduw voortijlde van een dunne wolk, die langs de maan glijdt. Maar als ge naar de maan opkeekt, dan zaagt ge, dat er die wolk helemaal niet was, - en daar rende die schaduw in een standvastige be-

drijvigheid maar voort over het pad, dat de top van de kerstboom door de sneeuwhad getrokken.

Het was stil, een heel heldere stilte, een verinnigde stilte, een stilte in zichzelf verzonken, geen hond blafte, er was geen geluid, er was niets dan misschien een fluisteren van engelen, tussen de sterren en de besneeuwde velden hing alleen maar vrede en gans de klare nacht was in de stille ban daarvan.

En daar naderde de ijlende schaduw over het pad, daar naderden de spinnen het huis, dat helder in het maanlicht lag, daar naderden zij de deur, en daar waren zij bij de stoep. Vlug verspreid liep de een hier, de ander daar, ze klommen langs de deurstijl, renden terug, klauterden naar de raamdorpel, schoten weer naar beneden. Het was een bedrijvig gekrioel en gekriebel, maar de spinnen vonden geen kiertje waar ze door konden kruipen, en toen, na lang tevergeefs zoeken, kwamen ze weer allemaal bij elkaar voor de drempel en daar bleven ze zitten. Neen, ze gingen niet terug naar het bos. Zo dicht bij het eindelijk bereikte doel bleven ze bij dit doel, waar de nachtelijke gesloten deur hen van scheidde, ook al konden ze niet binnen, ze wilden het niet opgeven. Maar bij spinnen is er met zoiets meteen de tierigheid uit,

ze zaten dicht en triest bij elkaar, stil en zonder verroeren, en treurden.

Toen kwam daar in een innige blauwe lichtschijn het Kindje Jezus aan, het stond voor het huis in het maanlicht en zag die grote bijeenkomst van spinnen voor de drempel. Ook spinnen behoren tot Gods wonderbaarlijke schepping - hier waren er zoveel bijeen, het was duidelijk, dat ze hier met een bedoeling waren en dat ook hen het een of ander geheimzinnig verlangen van Kerstmis te pakken had en dat ze hun verlangen niet konden vervullen, waarom ze hier zaten te treuren. En het Kindje Jezus vroeg, wat hun scheelde.

De spinnen klaagden hun nood, dat ze nog nooit een versierde kerstboom hadden gezien in een huis, dat ze wisten, dat er in dit huis een kerstboom stond, maar dat deur en vensters gesloten waren en ze geen kiertje konden vinden, om binnen te komen. Toen lachte het Kindje Jezus, niets ter wereld kan mooier en heerlijker zijn dan dit lachen. Het Kindje had haren, goudblond als koren in de zon, zijn ogen waren blauw als het water van een bergmeer en zijn mondje rood als een rijpe kers. Het ging naar de deur, daar meteen al de gloed van het blauwe licht op lag, het hief

zich op de tenen, pakte de klink en daar ging de deur al open.

‘Gaat allemaal binnen,’ zei het Kindje Jezus.

De spinnen waren de drempel al over en het Kindje Jezus bleef achter hen. In de vloer van warme plavuizen lag scheef het raamvierkant met de schaduw der spijlen van de ruiten in het maanlicht. De doffe glans was te zien op de gewreven deuren van een oude boerekast, en op die kast in een glazen stolp stond een gipsen beeld: het Kindje Jezus, klein tussen Maria en Josef in, die ieder een van zijn geheven handjes vasthielden. Er was een geur van hars en mastengroen, tegen de zolderbalken hingen sparren- en dennentakken, maar het voornaamste, en waar de spinnen voor gekomen waren, dat was de kerstboom.

Wonderlijk stond hij hier, groot, een heel gevaarte, hij reikte tot de zoldering. Hij had de verse koude van het bos nog in zijn groene takken vastgehouden, maar wat prinselijk zag hij er uit! Hij stond van boven tot onder vol witte kaarsjes, die nog niet hadden gebrand, glinsterende snoeren slingerden zich langs al zijn donkere takken, overal fonkelden zilveren lovers en ballen en sterren van Bethlehem.

De spinnen, een tijdje lang heel stil, keken hun

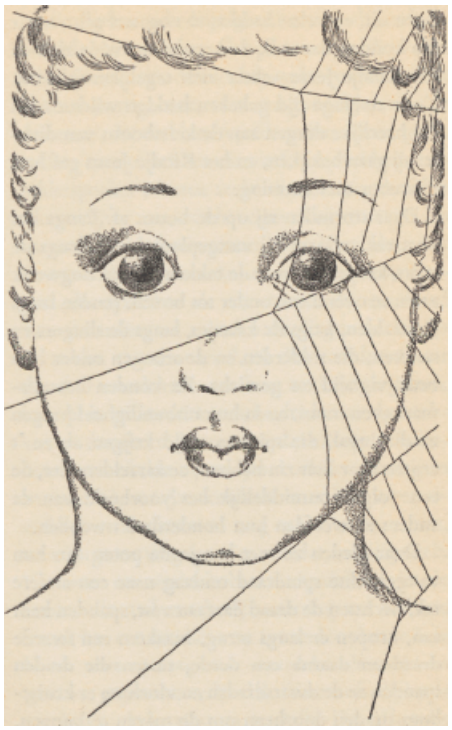

ogen uit, en velen hadden er nog wel acht, maar die konden dan ook de kerstboom vóór zich en het Kindje Jezus achter zich tegelijkertijd zien. Toen ze enige tijd gekeken hadden wilden ze al die heerlijke dingen aan de kerstboom van dichterbij gaan bekijken, en het Kindje Jezus gaf hun daarvoor toestemming.

Daar stormden zij op de boom af. Langs het voetstuk, waarin hij vastgeplant stond, langs de stam, kropen ze over de takken, in een oogwenk zaten ze overal van onder tot boven, renden langs de naalden, langs de kaarsjes, langs de slingers en snoeren, die sidderden en doorbogen onder hun bedrijvigheid en gewicht. Ze vonden het allemaal even mooi, en in hun uitbundigheid kregen ze die inval, die spinnen altijd krijgen als ze 't ergens naar hun zin hebben, ze aarzelden niet, de een volgde onmiddellijk het voorbeeld van de ander: ze weefden hun honderderlei webben.

Daar gleden ze met hangende poten aan hun vastgehechte spindraad omlaag naar een andere tak, hechtten de draad daaraan vast, spanden hem aan, kropen er langs terug, maakten een tweede draad en daarna een derde, tussen die draden spanden ze de dwarsdraden en vlochten er kruiselings draden doorheen om de mazen te knopen.

In die algemene bedrijvigheid waren al die dribbelende spinnen bezig elk op haar wijze. Er waren er, die een klein, driehoekig web weefden, dicht als een wattige zak, met een tunneltje erin. Er waren er, die webben weefden van mooie, grote ruiten, ronde webben en vierkante webben - als schietspoelen schoten ze heen en weer, alsof het een wedijver was, wie het eerste klaar zou zijn. En nu moest ge de kruisspinnen zien. Vlug klaar met de eerste draden, waartussen het web komt hangen, doorijlden ze de ruimte van de ene draad naar de andere en spanden de diagonale draden als stralen van een cirkel, en dan van draad naar draad al wandelend met haar tokkelende poten, knoopten ze de concentrische draden rondgetrokken er doorheen tot mazen, die allengs minderden tot steeds kleiner ruitjes rond het cirkeltje in het middelpunt. Ja, zo maakten ze hun meesterstukken en hechtten er nog een draad aan vast, waarlangs ze weg konden uit dat kunstig web. Het was een ononderbroken gedribbel in de boom, die snel en als bij toverslag vol webben stond, het ene zo dicht op het ander, dat de hele boom met spinrag was overdekt als met een grauwe, grijze sluier, die al de frisse en fonkelende pracht van de kerstboom verdofte. Dat gebeurde

in dat gele maanlicht, dat langzaam langs de muren kroop, een staande klok tikte in de nachtelijke rust, en het Kindje Jezus, in de gloed van het zacht, blauw licht rond zijn figuurtje, stond te kijken en begreep niet, hoe de spinnen het zo gauw hadden klaargespeeld. Maar toen het zag, hoe de kerstboom verborgen stond in die grauwe sluier als van een mist, klapte het ontdaan in de handjes, om de spinnen te gebieden, uit de boom te komen. Neen, het vond het niet mooi. Het is best mogelijk, dat de spinnen zelf het erg mooi vonden en als je elk web van nabij bekeek was het zeker ook heel kunstig. Maar het Kindje Jezus wist, dat de huisvrouw hier helemaal niet op spinnewebben was gesteld en ze met de ragebol altijd haastig wegveegde uit de hoeken in haar proper huis, en daarom verweet het Kindje Jezus zachtmoedig de spinnen, dat ze de mooie boom hadden bedorven, en het gaf hun het bevel, onmiddellijk weg te gaan.

De spinnen gehoorzaamden dadelijk - met een vlugge ritseling waren zij allemaal op de grond, en die het hoogste zaten daalden neer langs de vluchtdraad, die zij met schokjes vallende telkens bijsponnen. En daar gingen ze in hun dichte drom, in hun bewegelijke gelederen, een schaduw

over de vloer, een vloedgolf over de drempel. En het door de dennentop gebaande pad, vol kriebels van de naaldtakken als van vogelpootjes, nam hen op, en ze gingen terug naar het nachtelijke bos.

In het stille boerenvertrek stond het Kindje Jezus nu geheel alleen en het trad nader bij de kerstboom, en op de wand gleed de schaduw van het knaapje mee. Niet alleen wist het Kindje Jezus, dat de huisvrouw hier in haar zindelijk huis geen spinnewebben wilde zien, maar het wist ook, in welke toestand de huisvrouw was. Ja, want nu zal ik ook weer van Anne-Marie en van Johannes vertellen, en Anne-Marie moest gespaard worden voor de schrik en het afgrijzen van die warrige menigte van spinnewebben, waarmee ze geen raad zou weten. Ze waren niet zo gauw weg te nemen, de brekende, kleverige draden blijven als plukjes wol aan de takken vastzitten, o neen, ze waren niet weg te nemen. Daarom hief het Kindje Jezus zijn handje en maakte een zegenend gebaar naar de boom, en op de maanverlichte wand maakte de schaduw van het geheven handje het zegenend gebaar mee.

Ja, toen gebeurde er iets wonderlijks met die

grote, warrige sluier van grijze spinnewebben. Al die spinnewebben begonnen te glanzen, langs al die draden sidderde een warm licht, de grauwe, grijze tint stierf in zichzelf weg, loste zich op als een schaduw op een plek waar ineens de volle zon op schijnt, en aan de zon moest ge denken. Want al die spinnewebben praalden en fonkelden ineens van het warmste en allerzuiverste goud, dat zijn eigen licht in een goudschijn rond de boom ontstak. Het groen van de boom en al zijn versiersels, lovers en sterren, brandden klaar in die gouden gloed, met de mazen van het gouden kantwerk overtekend. Zoldering en muren en rode vloer weerkaatsten dat warm licht, alles was er even schoon helder in en dagklaar alsof in dit vertrek de middernachtszon was gaan schijnen.

Toen ging het Kindje Jezus door de open deur weg in de blanke nacht, waarin de zuivere stilte in zichzelf verzonken lag onder de heilige sterren van Kerstmis.

Ja, en nu moet ik nog vertellen, hoe het de volgende morgen was, toen Anne-Marie en Johannes de kerstboom zagen in de kantwerksluier van zijn allerzuiverst goud. Ze waren sprakeloos, Kerstmis is een allerwonderlijkste tijd, wie de bijen de naam Jezus heeft horen zoemen

voor hun korfopening in de heilige nacht, wie de koeien in de stal die nacht uit de slaap heeft zien opstaan om het goddelijk Kind te groeten, is met de natuurlijkheid van de wonderen in de heilige Kerstnacht wel een beetje vertrouwd. En Anne-Marie en Johannes hadden datgene wat hen gelijk maakte aan kinderen, en die zijn het hemelrijk deelachtig. Maar ik weet niet precies, hoe hun gevoelens waren toen zij tegenover die allerwonderlijkst getooide kerstboom stonden in die onbegrijpelijke morgen. Het is mogelijk, dat Anne-Marie er te dieper door bewogen was, omdat de innerlijke wake over die sluimer in haar schoot nog te kort van duur was, om haar met iets anders voldoende vertrouwd te maken, - met Gods vanzelfsprekend en groter wonder, dat zich in haar voltrok, - een groter wonder, hoe vanzelfsprekend ook, want wie doorgrondt deze eeuwige oorsprong van leven? Johannes stond zachtmoedig bij haar, misschien wel als in een droom, die voortduurt ook als men niet meer slaapt, zijn kinderlijke droom over de gouden tijd van de heilige adventsbelofte. Toen hij zijn arm om Anne-Marie heenlegde boog zij evenwel allerminst het hoofd, maar hief het op naar die heldere goudgloed in huis, een gloed van zomer-

oogsten. Als de gele hooiwagens op het erf langs het raam voorbijreden zodat de overhangende vracht de muren schuurde, dan lag er tegen wanden en zoldering plotseling een licht, even zonwarm als het licht, dat nu het huis en de harten vervulde. Misschien werd in de blakende gloed waarin zij stond in Johannes' arm Anne-Marie daaraan herinnerd. En misschien dacht zij aan de naderende oogst in de Godgezegende zomer, als de zongouden hooiwagens en de karren geel koren langs het raam zouden rijden en het huis zouden vullen met zonlicht, dit licht, waarin ze Johannes' zoon boven haar aangezicht zou tillen, -Johannes' zoon, die nu nog in zijn ondoorgrondelijke sluimer in haar verborgen was. Misschien dacht zij daaraan in de hele samenhang der gedachten aan haar geluk, - dat is zo wonderlijk, twee ongescheiden levens in een, de innerlijke gevoelens van het hart, dat dit ervaart, weten we toch niet onder woorden te brengen.

Maar honderden en honderden zijn komen kijken naar de boom met de in gouden kantwerk verkeerde spinnewebben. De mensen stonden in het huis, ze stonden in drommen in de vertreden sneeuw voor de open deur, velen hieven zich op de tenen om over schouders en hoofden heen te

zien van hen, die voor hen stonden. En in vele landen is het van mond tot mond, van geslacht op geslacht oververteld, als een van die wonderen van het lieflijke Kerstmis. Een van die stralen is het verhaal uit het gouden teken, dat het groot wonder van Jezus' geboorte de nacht, waarin zij plaats had, zó diep heeft ingegrift, dat het de eeuwen door behouden bleef en met elke weerkeer van die nacht in de jaarkring de aarde met zijn overschone glans vervult...

II

Moeder Marjanne's kerstfeest

HET was in de advent al begonnen, toen de allerlaatste gele blaren waren gevallen over de klamme wegen. De oude moeder Marjanne liep, krom en met schuifelende voeten, over de paden rond het gesticht van de oude vrouwkes en sloeg met haar stokje in die winterse blaren, die kringelden in de wind; het jaar gaat dood en het gaat in het graf met al die andere jaren van haar lange leven. Toen was het begonnen, dat gedacht, dat het niet meer was gelijk vroeger, en dat zij eigenlijk in het oude-vrouwkeshuis geen Kerstmis meer had. De eerste Zondag van de advent was in de kleine kapel over de verwachting van Kerstmis gepreekt, dauwt, hemelen, de Gerechte, en over dat gij er u op voorbereiden moet, en gij, oude moeders hier aanwezig, die zovele jaren dit feest in de huiselijke kring hebt gevierd, dan kwamen uw kinderen, dan werd die band in het gezin weer gevoeld...

De kinderen komen niet meer. Zij zijn groot

gegroeid, zij gingen over de drempel. Een tijdlang kwamen zij met Kerstmis nog terug in de ouderlijke herd, om zalige Kerstmis te wensen, moeder. Eens is dat afgelopen. Toen Marjanne, alleen overgebleven, oud en sukkelend was geworden, kochten ze moeders in 't gesticht. En wat was het nu! Een enkele keer een brievekaart, die ze met haar bril op probeerde te lezen, dat het hun goed ging, en het bericht, als er weer een bijgekocht was en ze opnieuw grootmoeder was geworden. De jongens waren weggegaan, wijdterop. Ene zat in 't Limburgse. Ene was naar Canada weggetrokken. Haar dochter was in de stad getrouwd met een bakker, bij wie ze eerst als huishoudster had gediend. Misschien was dat allemaal niet zo mooi geweest met dieje bakker, maar 't was met de trouw in orde gekommen: het durske had het goed getroffen, hare mens had een grote bakkerij en knechten in dienst.

Zo lag het uiteen en verspreid, wat moeder Marjanne bezeten had, de kinderen en hun groei; en hare mens had zij al voor jaren af moeten geven, zij zelf was nu opzij ergens neergezet, hier in het gesticht. Zij kon aan het verleden denken als aan een vertelsel van gebeurtenissen uit een andermans leven. Zo was zij in het gesticht ge-

wend geworden, alsof haar dagen daar vanzelfsprekend waren. Maar dat was het eigenaardige: wat het verste terug lag in de tijd, kwam hoe langer hoe dichter bij. Heel dat vertelsel werd klaar en duidelijk. Ben ik dat, of is 't een ander, die dat heeft meegemaakt, vroeg zij zijn eigen af. Zij zag die jonge vrouw, die zij geweest was, gaan en staan als een ander, die zij goed en van dichtbij had gekend en waar zij, gekromd door de jaren, van was weggegroeid tot die vergeten, oude vrouw, die hier met haar stokje over de paden liep. Tegen de andere vrouwkes zegt zij:

‘Dat zeggen ze nou van Kerstmis in oe huis, en dat de keinder kwamen?’

Die andere oude vrouwkes luisterden daar wijs naar. Zij schudden allemaal meewarig het hoofd: het was iets, als ge oud werdt en uw kinderen waren de wereld ingetrokken, en uwe mens zaliger gedachtenis lag op de kerkhof.

‘Ja,’ zei moeder Marjanne, ‘maar gullie voelt het niet zoals ik.’

Daarmee ging zij van de anderen weg; met dit gezegde, waarover de anderen het hoofd schudden, stond zij alleen. Dat wilde zij zeker zo. Er fonkelde nog iets van een oude kracht in haar ogen, haar ingetrokken mond was recht als een

streep en nog vastberaden op de oude dag. Over de hand, die de stok hield, zat een taai en glad vel gespannen, dun of ge er door heen kondt kijken, de rimpels waren er uit weggekrompen. Als zij zich langs de neus gewreven had bleef het lang vochtig glinsteren op die strakke, droge huid van de hand, alsof er een slak overheen had gekropen.

Moeder Marjanne had hare stoel in de zaal bij de andere oude vrouwkes. Met haar bril keek zij prentjes in de illustratie. De anderen zaten er, de gestreepte voorschoot voor, bij te breien of te haken of te dammen. Dat dammen, dat kon moeder Marjanne niet uitereen houden, zij had er hare gedachten niet bij, als de zusters het haar wilden leren, ze kon alleen maar torentjes van de schijven maken. Het enige wat ze goed deed was rikken, lijk ze 't op de boerderij in de winter gedaan had, als de een of de ander kwam buurten. Een van de zusters kaartte met de vrouwkes mee. Moeder Marjanne kon door de aangeleerde gewoonte, die zij niet vergeten was, nog wel zo met haar troeven overweg, dat zij de pepermunten won, waarom gespeeld werd. Zo 'ne flauwe inzet, maar zij at ze toch op, van een straffe pepermunt bekomde ge.

Nu gingen twee zusters in de zaal de kerststal

maken. Ze gaven Maria en Joseph veel gezelschap van herders, honden en schapen, van boeren met fluiten en doedelzakken, kinderen, en een jongske dat een lammeke op zijn armen droeg, allemaal zo'n dingen, zoals nonnen dat doen. En een Gloria-engel er boven, vliegend in de stijve wappering van zijn stenen kleren en met een wimpel, die niet uitgekruld kwam. Moeder Marjanne, over haar illustraties, heft het gezicht. Ze zet haar leesbril af en gaat naar de zusters zitten kijken, die dat allemaal zo gewichtig en voornaam uitstallen. Zij noemen de beeldjes bij namen: hier de heilige Maria; hier Sint Joseph. Zo, en dit schaapje bij het Kindje. Dat moet ge horen, hoe ze dat zeggen: het Kindje, en zien, hoe ze het hoofd in de kap er eerbiedig bij buigen, als ze het Kindje afgestoft hebben en het vroom neerleggen.

Natuurlijk komen de oude vrouwkes daar bij staan om te kijken, ‘lijk mijn klein vroeger,’ denkt Marjanne. En lijk zij zelf bij haar moeder deed, toen zij kind was.

‘Alles van vroeger komt dichterbij.’

Als zij haar ogen dichtknijpt ziet zij zichzelf nog treden in haar kinderklompkes, haar jaren van school, maar dat was toen niet lijk nu. Zij moest van school thuis blijven als er geschoefeld

moest worden op de velden in de voorzomer, en in de herfst bij het aardappelrooien. En onder de schoolvacanties moest zij mee de peel in. Hoe oud zal Marjanne zijn, dichter bij de tachentig dan bij de zeventig, ze is zo taai, en hoe is ze gevoed in haar jeugd, toen alle mensen het slechter hadden dan nu. Brood en aardappelen, door de week klaar roggebrood met vet of reuzel, en 's Zondags een snee mik ertegen. En met de kleer was het niet beter, klompen, dikke eigengebreide kousen; en een mantelke dat zat er niet aan voor ge achttien of twintig waart. Zij had het niet hendig gehad. Subiet na haar communie moest zij gaan dienen bij een boer. Dat is hard op zijn eigen, maar bij dieje boer, onder het zwaar rieten dak op de zolder in haar bed van kistplanken, lag ze toch van opluchting te bekommen en te verzuchten, thuis weg te zijn uit de gedurige ruzies van haar vader en moeder, die tegeneen scholden en raasden, vader, die er opdofte, en moeder, die hare verwensingen krijste en tartend op het tafelblad stond te timmeren: lelijke beest, dat ik oe nooit gekend had...

‘Alles van vroeger komt terug.’

Dit komt terug, zoals het met messen door de weekheid van de kinderen snijdt en in 't hart ligt

vastgebeten: vader en moeder, waarom hedde gullie dat altijd voor onze ogen gedaan. Dat weet geen ouder, dat een kind, gevlucht naar 't hooi in de schuur, naar ergens een droge sloot, in de holte achter een heibult, ver van 't ouderlijke dak vandaan, daarvan ligt te kroppen en te snikken, heet en lang, en zonder bedaren:

‘Lieve Heer, geef dat vader en moeder geen ruzie meer hebben.’

Dat gebed werd niet in die zin verhoord. Tot dicht bij vaders dood heeft het geduurd. Maar wel werden later de tussentijden langer, dat ze geen ruzie hadden, misschien werden de verzoeningen beter, als moeder achter haar natgeschreide scholk zei:

‘Dat me ook zo lelijk doet...’

En als vader antwoordde: ‘Stil nou maar...’

Stil nou maar, want die andere herinnering was er ook, dat zij toch weer naar huis terugvluchtte met de schrik in 't lijf, en aan de tafel thuis in de herd bleek zat te bibberen, toen had de boer in de dorsschuur... de boer had in de dorsschuur...

‘Wat?’

Hij had... zij ging niet meer terug! Nee. Hoefde zij niet meer terug? Asteblief! Liever naar de

peel, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat klot kruien en tassen, klot steken als het moest, en 's avonds thuis nog in de hof werken, en 's morgens voor ze naar de peel ging alles nog doen in huis om moeder voort te helpen, alles op de wereld liever dan terug naar de boer, die in de dorsschuur toen ze met hem alleen was...

Ze was toen dertien. En dat was ook tegen Kerstmis. En omdat de doos met de beeldjes van de kerststal op tafel stond, en toen zij uitgeschreid was moeder die beeldjes uit het blauw papier pakte en vader ze neerzette, was er met een sneeuwbui tegen de kleine ruiten ineens na het kwaad zoveel goedheid over de wereld neergedaald, dat ze in hare ontdaanheid en in 't vooruitzicht van al het werk, dat zij op zich nam, deze troost vroeg, en dit licht:

'En... en... maakte gullie geen ruzie meer!'

'Stil maar, stil maar!'

Het afgestofte Kindje Jezus ligt op het stro. En de kaarsen, die die Kerstavond hebben gebrand! Moeder Marjanne ziet ze met hun stralen en met hun kringen van vonken. Misschien is haar mond nu minder hard.

Het regent, al dagen achtereen. Het regent ook op de Kerstavond, als alle oude vrouwkes vroeger

naar bed gaan dan anders, om naar de nachtmis te kunnen, die de zusters ook al niet te vroeg in de morgen hebben gesteld. Daarmee is er vanavond een vroege rust in 't gesticht, alles is gereinigd, hagelzuivere gordijnen hangen voor de ramen in de zaal. Er is ook iets Zondags van zuiverheid in 't kleine, afgeschoten kamertje van moeder Marjanne, dat kamertje, een van de rij, van boven open onder de blauwgeverniste balken van de kraakheldere zolder, van voren afgesloten door een gesteven linnen gordijntje aan een roe. Als moeder Marjanne in bed ligt ziet zij het nachtlicht mat glimmen in de glanzende verf van het hout. En op dat grote dak hoort zij die fijne rateling van de gedurige regen. De regen over de wereld, over de wegen, welke zij, veilig in de warmte van haar bed, in hare gedachten gaat.

Toen zij met Martien Lodewieke was getrouwd had zij van haar moeder die beeldjes van dat kerststalletje meegekregen en in haar huishouden gebracht op het kleine boerderijke de kanten van Hoog Brugge uit. En, de handen stil op het laken, heeft zij er nu haar innige pleizier in, zichzelf bezig te zien, hoe zij die beeldjes uitpakte voor hare jongens en daar hare mens, wijdbeens en zonder een woord, bij stond te kijken. Veel

aanspraak had ze nooit aan hem gehad. Hij was in zichzelf gekeerd, nors en stug. Hij boerde onder zware hypotheeklasten. Hij werkte dag en nacht, om er boven op te komen. Hij kon op de jongens niet aan, alleen de jongste van de twee boerde mee, en de dochter moest er niets van hebben, die was, na veel gekijf en geruzie, liever gaan dienen in de stad. Het was altijd zorg geweest, nooit geen bevrijding of uitkomst, misschien was Martien Lodewieke wel van 't verdriet zo vroeg versleten geweest. Daar waren een hoop dingen, waar zij hem nooit toe had kunnen krijgen. Maar wat was dat nou met Kerstmis, dat waren zeker resten, die zij met angst vast zat te houden in die hunkerende herinnering aan wat daarmede aan haar eigen harde jeugd was gegeven. Veel hadden wij thuis niet, maar met Kerstmis moest het er op overschieten: voor ieder een heel stuk chocolade in zilverpapier. Het werd gegeven met handen, die er te voren voor hadden gespaard of die het naderhand moesten uitzuinigen.

‘Hier jongens, omdat het Kerstmis is.’

Dat gedacht moeder Marjanne bij wat ze voor hare kinderen deed en vriendelijk gaf. Zij had zo'n drang op de anderen, zo'n overwicht in dat ogenblik, dat ze er ook hare mens mee regeerde

en stil maakte, als ze met het hele huishouden op de huifkar onder de sterren naar de nachtmis reed en nadien, weer thuis, voor allen de bulling van de slacht stond te bakken.

‘Nou heb ik nog van niemand gehoord: zalige Kerstmis, moeder.’

Dat was om beschaamd over te zijn, dat ze dat hadden vergeten. Maar ze haastten zich nu, om moeder de wens te zeggen, de kinderstemmen luid en hel dooreen, en hare mens zijn zware stem, het gebromde woord, waarop zij antwoord gaf.

‘Zalige Kerstmis, Martien.’

En als die dag Martien Lodewieke, lijk iedere Zondag, de deur uitdeed voor zijn borrel, dan hield ze hem tegen.

‘Blie nou 'es thuis, 't is de enige Zondag, dat ik het oe vraag.’

Hij was al bij de deur en zette zijn pet op.

‘Voor de jongens.’

Hij zette zijn pet af, hing ze weer aan de spijker neven de deur en kwam weer in zijn zorg zitten. O, daar kon zij niet altijd tegen. Eens bezweek ze tot een bekentenis:

‘Toen ik dertien jaar was diende ik bij 'ne boer; 's winters dat er gedorst was en toen ik 's avonds

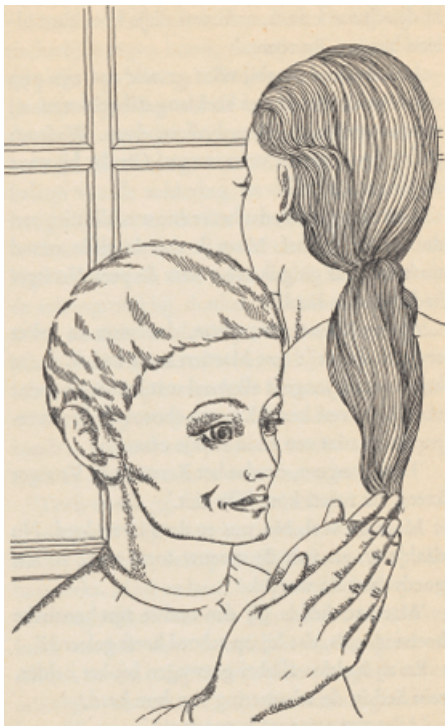

in de schuur kwam, toen was dieje boer daar alleen binnen. En toen...'

Martien had daarbij voor geweld aan zijn pijp zitten trekken, het was heel lang stil gebleven, zij moest het weer allemaal alleen doen. Waarom gaf zij hem dan dit vertrouwen! Omdat hij voor de jongens bleef?

'Later hoorde ik, dat het er ene was, die niet van de keinder afbleef. Maar ik was dezelfde avond thuis en toen ging ik weer naar de peel. Vroeger had men het hard!'

Als zij dit zo verzuchtte, dan wou ze zeker zeggen, dat ze 't met Martien beter had. Kijk, ze had voor de jongens allemaal wat kunnen kopen: voor ieder een kerstklok van chocolade in zilverpapier en met een rood strikje eraan.

'Hier, jongens, omdat het Kerstmis is. Vroeger kreeg me zoiets kostelijks niet.'

Maar nu wel. Nu was er deze overvloed. Nu daalde er, als met de sneeuw toen, weer zo iets goeds over de wereld.

'Martien, hedde gij den oudste zijn kerstlieke horen zingen, dat hij op school heeft geleerd?'

En zij hadden allebei gezwegen bij het helder, rein lied in de schemering van hun herd.

'Alles van vroeger komt terug.'

Moeder Marjanne in haar bed, terwijl zij de nachtelijke regen hoort, ziet zij nog in haar huis de plaats op de witgekalkte muur, waar de klaarteschijn tegen lag van de brand der kaarsen, en die hoge, zachtjes wiegende schaduw van de kerststal. En de zorg, waar Martien in zat, en de balken van de zoldering, en de kachel onder de hoog schouw, en de deur, en de ramen. En die wichten van kinderen, ze reikten de hand aan het kind in haar zelf, daar stond wijlen haar mens op de achtergrond bij, donker, met al zijn stugge en norse manier van doen. Ja, maar nu liet hij dat achter zich. Hij trad naar voren, hij liet dat andere achter zich. Hij kwam hare herinneringen tegemoet en ging er bij zitten, hij leunde de kin in de handen. Hij had een prijzend woord voor haar, zoals zij altijd Kerstmis wou vieren in huis:

'Toch doede gij dat allemaal schoon...'

Marjanne blijft daarnaar staren. Misschien is dit het ogenblik, dat zij wegglijdt in een slaap, die haar trekt. Maar ze heeft het gevoel, alsof zij met vooruitgestoken handen terugschiet naar haar huis, om het weer te bezitten en het goed en schoon en van nabij te zien, al de vreugden in het armelijke bestaan, en om die armoejigheid zo kostelijk en goed, om er nu opnieuw van te ge-

nieten met dankbaarheid, dat, bij zoveel wat haar bleef onthouden, tot troost haar zoveel goeds is gegeven.

De vroege Kerstmorgen zorgde zij ervoor, om eruit te zijn. En toen zij door de gang naar de kapel ging, hoorde zij tegen de zwarte gangramen de jacht van de regen, fijn, alsof hij met prikjes tegen het glas raasde, en daarachter het vollere plenzen uit regenpijpen en 't zwaar gedruppel onder bomen. Nadien rook zij de wierook en zij kwam in de kleine kapel. Die kapel was eigenlijk maar een kamer en met een houten vloer. En ge zat zo dicht bij de priester aan het altaar, alsof ge bij hem thuis waart. Hij stond gebogen met de rug naar u toe, van zeer nabij plooide stijf zijn geborduurde witte kazuifel, het brak krakend in de plooien mee. Het belleke rinkelde, en het gestommel en 't gehoest klonk hier allemaal zo dicht bijeen en besloten. Aan de ene kant waren smal en hoog ramen, die waren net als in een echte kerk. Er stond een kleine preekstoel, die was bruin geverfd op de manier of het eikenhout was. Naast het altaar was een kerststal, groot voor zijn doen, daar lag de kudde, die uit het nachtelijk veld was gekomen, in het echte,

levendige mos, en Joseph en Maria en de herders hadden echte kleren aan, die hadden de zusters genaaid. Er was daar veel en blank licht, een engel zweefde erboven en spreidde er zijn armen over uit. En aan een harmonium speelde een zuster. Daar stonden enige zusters om heen, zo dicht op elkaar, dat er voor haar kappen bekant geen plaats was. Die zusters zongen. Wat deed moeder Marjanne anders, dan, zittend in de kleine bank, met het gemak van de oude gewoonte de paternoster maar door haar vingers laten glijden. Maar plotseling bleef de paternoster stil, dat was toen de zusters de kerstliedjes begonnen te zingen, net als 't vorig jaar en 't jaar daarvoor, die eendere liedjes. Zij zongen met zulke hoge stemmen, ijler dan die van kinderen, en schuchter van de verlegenheid voor elkaar, hier zo dicht voor elkanders gezicht staan te zingen. Het was, of ge er de kinderen in hoorde. Die liedjes klonken met moeder Marjanne hare herinneringen mee. Zij vormden daar een ijl en luid en schoon en oud lied mee, dat werd in Marjanne haar oren gezongen en in de schuilhoeken van haar hart. Zij boog dieper voorover, zij hield de mond stijf gesloten in hare aandoening. Een voor een waren dit dezelfde liedjes, die hare kinderen mee van school thuis-

brachten en die ze zongen met hun klare stem.

Misschien was het 't schone beeld van die nacht en waren het die liederen en die stemmen in de donkere morgen, die zij die middag naging. Eerst was zij, lijk de anderen, na de nachtmis en na de boterham van krentenbrood om niet met nuchtere maag te zijn, nog weer in bed gekropen, wat deden ze zo vroeg op en als het toch nog geen lichte dag was. Nadien, opnieuw opgestaan, was zij in de zaal geweest bij de oude vrouwkes, die de stoelkussens eerst een tijdje tegen de buizen van de verwarming hielden en dan aan de kleine tafels gingen zitten om te kienen en domino te spelen met elkander. Op de withouten vloer lag vers zand gestrooid. Er lagen kleejkes op de tafeltjes. De vrouwen hadden allemaal een vers gestreken voorschoot voor, waar de ruiten nog ongekreukt in zaten gevouwen: het was de hoge dag, de feestdag. Niemand had er op gelet, dat moeder Marjanne was opgestaan. Ongemerkt kon zij in de gang komen. Daar nam ze haar mantel, stil en ongezien ging zij de deur uit, en sloot in de regen het poortje van de hof achter zich. En daar ging zij. In de kleine straten kwam zij wel een enkele mens tegen. Maar wie lette op haar, of vroeg, wie zij precies was. Zij was er een uit het liefdege-

sticht; en een mens op jaren hier of daar, die van haar hoorde, zou eerst eens moeten zoeken, hoe haar naam thuis te brengen: O, die? die woonde vroeger de kanten van Hoog Brugge uit! Maar ze zei tegen de mensen, die ze tegenkwam, toch goejendag, op die vriendelijke en langzame wijze van ons mensen hier.

Tussen de huizen uit liep ze onder de druipende bomen over de glimmende, modderige landweg. En nu begon zij haar wereld te herkennen, hoezeer het uitzicht ook door een nieuwe boerderij hier en een nieuwe boerderij daar, was veranderd. Maar altijd de eendere eik bij dat scheef hangend weidehek. Het barakkenhuiske op zijn zelfde hoek en de paal met het bordje erbij, dat het daar op het afgesloten terrein verboden toegang was. En ginds de oliemolen. En de verre, hoge canada's, die met een bocht van de weg meegaan. En hier Botse zijn deur met altijd diezelfde, grote, zware ijzeren klink. En daar van de Berkvenne zijn huis met het vierkantige opkamerraam in de korte gevel, als een oog dat langs de hoog heg heen de weg over gluurt; en de put, waar altijd op dezelfde manier de melkkruiken gekeerd staan.

Zo trok zij diep het boerenland in, op haar be-

modderde schoenen, met natte voeten en doorweekte kleren, tot ze aan haar huis van vroeger kwam en haastiger ging alsof zij nu thuis zou zijn. Ja, dat was het huis, altijd eender, en alleen maar of het kleiner was geworden. Kaal staan de oude linden. De deurklink, afgesleten in de greep ook van Marjanne haar hand, de ingetreden klinkerstoep voor de dorpelsteen, dezelfde deur, en het bovenlicht met nu een ander gordijntje. Als vroeger licht Marjanne de klink en duwt met haar hele lijf tegen het natte hout. De deur is gesloten. Natuurlijk, ook dat blijft hetzelfde bij de huizen op het land, daar wonen ze achter gesloten deuren en met waakhonden. Achter het huis op het erf blaft een hond, en binnen praten stemmen. Nu komt iemand op lichte klompen naar de deur, een grendel wordt teruggeschoven en Marjanne treedt in de herd. Ze heeft subiet het gevoel, dat het van vorm hierbinnen veel het zelfde is gebleven, maar dat het van wezen zeer is veranderd.

Zij was moeder Marjanne, zei ze tegen de jonge boerin, die de deur was komen opendoen en voor hare kinderen stond, die nieuwsgierig kwamen kijken. Zij was moeder Marjanne, die hier gewoond had, hare mens had hier zitten

boeren, zij was Marjanne van Martienus Lodewieke, zoals ze hem noemden.

‘O,’ zei de jonge boerin met die lange, trage kreet van langzaam en verwonderd begrijpen. Maar goed begreep ze het nog niet. Ze begreep, dat die oude vrouw hier gewoond moest hebben, maar ze begreep niet, wat zij kwam doen. Ze zei alleen maar: ‘O, dan bende gij de oude weduwvrouw Marjanne Lodewieke zoveel as?’

‘Ja.’

‘O. En woonde gij nou niet in 't liefdegesticht?’

‘Ja, de jongens zijn weggetrokken.’

Omdat het vrouwke zo oud en zo nat geregend is en hijgt van de lange weg, helpt de jonge boerin het om zijn muts af te doen en de mantel uit te trekken. De kleren worden te drogen gehangen. Moeder Marjanne krijgt een stoel bij de plattebuiskachel, een rieten zorg met gebreide kussens, op de zitting en tegen de rug, kussens, die met linten zijn vastgebonden. De kinderen staan bij haar en kijken van onder uit naar die oude lach in de gerimpelde ogen.

Die ogen zochten rond naar de oude dingen. De oude dingen waren allen van hun plaats. Zij waren zeker weggewandeld uit het huis en de wereld ingetrokken. Zij hadden plaats gemaakt

voor de andere dingen, die gekomen zijn. Die zijn uit een andere tijd, ze zijn jonger. Zij hebben een vreemd wezen. Een andere klok, een andere plattebuiskachel, andere stoelen, een ander geblokt zeildoek over de tafel onder de hor, andere schilderijen tegen de muren, en vreemde ingelijste diploma's voor bekroonde varkens en koeien. En een andere zorg, daar de oude vrouw nu onwennig inzit, en waar zij met haar zoekende voeten geen sporten aan vindt. Toen bracht de jonge boerin haar een warme stoof.

‘Hier, dan worren oe voeten droog. Trekte ge oe schoenen niet liever uit?’

‘Nee, da's niet nodig, ze worren zo wel droog.’

‘Ge bent zeker gekommen om het hier nog eens terug te zien, zoveel as?’

‘Ja... ja...’

Moeder Marjanne buigt het gezicht, waarin de ogen vochtig staan te midden van de lachende rimpeltjes, zij buigt het gezicht naar de kinderen. Zij zoekt misschien in hun rode, zuivere gezichtjes de trekken terug van haar eigen weggegroeide jongens. Maar zij kunnen er niet tegen, dat die oude vrouw hen zo lachend en doordringend aankijkt. Zij gaan verlegen wat weg staan en kijken om naar hun moeder.

‘De mijne waren net zo hel als de jouwe nou zijn,’ zegt Marjanne tegen de boerin. ‘Toen zij groot waren en voor dat mijne oudste naar Amerika wegdeed, kwamen zij met Kerstmis door de sneeuw naar huis. En dan stond ik hier... dan stond ik hier...’

Hier. Ja, dat was wel wezenlijk binnen deze muren en binnen deze ramen, die nu troebel zijn van regen en schemering. De oude vrouw kijkt zoekend rond, waar zij gestaan heeft, zij, de wake van dit huis, die er te midden van alle zorgen de kleine vreugden van behoedde:

‘Hier, jongens, omdat het Kerstmis is.’

Daar was zij toch voor gekomen, voor een schemering, voor de kleine klaarte van kaarsevlammen in de avond, voor kinderen, die luisteren aan haar knie om de spreuk van Bethlehem te horen.

‘Daar in dieje hoek had ik alle jaar de krib op het lakastje staan, die beeldjes waren nog van moeder zaliger.’

Marjanne, op dezelfde plaats staat nu nog een kribbe tussen de os en de ezel in! En er wiemt een vlamke van het patentolielichtje. Maar wat helpt dat allemaal. De jongens zijn teruggetreden. Waar is de jonge boerin, misschien is zij op de stal.

Moeder Marjanne zit gegeneerd in haar eenzaamheid, in de vreemde herd. Het patentolielichtje heeft verspringende snoeren van kralen, dat zijn druppels van licht, nu moeder Marjanne er met tranen in de ogen naar kijkt.

Moeder Marjanne zegt:

'Toen ik jong was...'

Maar zij houdt zich in. Zij kan het niet onder woorden brengen, wat zij hier is komen zoeken, hoe erg het is, dat zij het niet meer terugvindt. Zij wordt door vreemden aan hun tafel genodigd en zit mee aan, aan hun vierurenboterham. Een jonge boer is binnengekomen, de vader van dit huishouden. Die heeft gevraagd, wat het te betekenen had, dat deze oude vrouw hier zat. Wat kon zij anders doen dan wezenloos lachen, toen de boer en de boerin even zachtjes praatten onder het raam en snel iedere keer naar haar keken. Natuurlijk vroegen ze haar de vierurenboterham mee te eten, dat konden ze gul vragen in de zekerheid, dat de jonge boer haar daarna gauw weg zou brengen, dan waren zij van haar af. Zij kreeg een boterham met suiker en met afgesneden korstjes. Zo krijgen de kiendjes hun boterham. Zo doen we 't voor grootmoeders in ieder huis. Zij zat terzij aan een hoek van de tafel. Niets had zij teruggevonden.

‘Hedde gullie een nieuwe vloer gelegd?’

‘En... de schouw?’

‘Die hebben we weg laten breken.’

‘Ja, en dan hadden wij hier een bedstee.’

‘Die is dichtgemetst.’

En voor het bovenlicht zat een ander geplooid gordijntje. En hoe was de lamp anders, die gaf een harder en heller licht. Moeder Marjanne in hare tijd had een staande kaplamp, die schoof zij naar zich toe als zij stoppen moest, anders zag zij de zwarte woldraad niet op de zwarte kous.

Suiker en brood kruimen op haar lippen, langs haar kin drijft een gele koffiedrup. Marjanne laat zich beredderen en bedoen, als ze haar overeind helpen en haar mantel dichtknopen.

‘Nee, dieje strik moet zo.’

Alleen voor de strik onder haar muts duwt zij even de helpende handen terug, het lint is stug en nog niet droog in haar handen.

‘En wrijf oewe mond eens af,’ zegt de jonge boerin.

Zij doet het met haar zakdoek.

‘En nou zal ik oe met de huifkar naar het gesticht terugbrengen,’ zegt de boer.

Zij lacht maar eens. De huifkar staat in de

schop, er staan nog banken op, ze zijn er vannacht mee naar de kerk gereden en ze hebben de banken laten staan voor de tweede Kerstdag. De boer heeft ingespannen. En nadien wordt de oude moeder op de kar geholpen. Zij tilde zichzelf mee en greep zich vast, haar gladde, tanige handen bibberden daarbij van belang. Dan, op haar bank, zij zat in 't goede donker van de groeiende duisternis. Zij bukte voorover en keek onder de huif uit naar de jonge boerevrouw, die met haar kinderen tegen het licht van het deurgebint op de drempel stond. Zo heb ik ook gestaan op dezelfde drempel, dacht zij. En nu vertrok zij opnieuw. Zij lachte, om vriendelijk goejedag te zeggen en bedankte voor de schaaj. En even later moest zij in haar eigen lachen, omdat zij zich zo voelde verschieten bij de gedachte, wat ze in het gesticht zouden zeggen en of ze al naar haar hadden laten vragen en zoeken. Ge hoorde wind en regen. Het dreunde in de bomen, daar trok de wind doorheen. De wind gaf rukken aan de huif, sloeg ze plat op de spanrepen, trok ze klapperend op. Dan kwam er weeral een nieuwe regenbui, een storm ging er aan vooraf, het regende harder met nijdiger aangejaagde ratelingen, met een dreunend geklop op het gespannen linnen, hier en

daar lekte langzaam een regenstreep naar binnen langs het droge hout. De wielen sloegen in de wagensporen, doken in een kuil. Moeder Marjanne zat erbij te schudden. Zij hoorde het kraken van strengen en tuig en het heen en weer klakken van de wielen om de as.

De jonge boer had over de bodem van de kai iets naar zich toegetrokken.

'Hier hedde gij een deken.'

Het was een paardedeken. Zij sloeg die om zich heen. Ze kroop er met muts en al in weg, om veilig en beschermd en goed eenzaam te zitten. Ze hoorde het hot en haar van de boer tegen zijn paard, het hu'-r-rrop en het kleine binnensmondse gesakker, waarmede het dier in de storm over de zompige weg werd aangespoord.

Wegen en bomen en verre hoeven, vaag ligt de donkere wereld, er klaren lichtjes hier en daar, die liggen in het water weerspiegeld, die hebben hun lange stralen in de plassen. Moeder Marjanne hoort de geluiden van de slagen der wielen en van de wind, zij hoort in de regen ook klokjes, dat zijn de bellen van de paardehaam. En als zij nu, in haar deken gedoken, de ogen dicht doet en hoort, hoe, rondom dat wielgedokker en het luien der klokjes, van verre de wind komt en de huif drukt

en door de kieren fluit, dan laat ze soezerig al die geluiden in haar oren door elkaar vloeien. En nu kunt ge u verbeelden, dat er heel hoog en jubelend, maar heel ver en verborgen, veel kinderstemmen zingen. Ge moet er bij oppassen, want als ge er bijzonder op gaat letten, gaat het weg. Maar als ge er niet opzettelijk naar luistert, dan komt het terug, net zo echt, zo vriendelijk, het is net of er een koor zingt in een kerk van lucht, of dat er een zingende processie is, die stil staat in de hemel. Wat schrijdt de gesloten ogen van de oude moeder tegen? Grote kinderen, die hun verdriet hebben gegeven. Zij komen van verre gegaan, ijl en onwezenlijk als het zingen. Een zoon, die niet wilde oppassen en zijn ouders tot verdriet en oneer was, die met een dolle kop voor koloniaal tekende, zijn handgeld verdeed en een avond met een verminkte hand thuiskwam. Dat was zijn bekentenis geweest, dat hij dat zelf gedaan had, toen hij, door haar geholpen en verbonden, had zitten aangaan, dat hij niet als soldaat weg wou en zo bitter had zitten klagen over zijn leven. Zijn manieren en zijn spraak, zijn jammerlijke klachten waren vreemd voor haar geweest. En zijn ruig en baardig gezicht in het licht van de lamp, daar had zij tevergeefs de trekken op teruggezocht, die

haar vertrouwd waren. Is dat mijn jongen? Van Martien Lodewieke zijn kant was er een halfbroer in de familie, die nooit had gedeugd, die was naar Pruisen gegaan, daar leek de jongen op. Maar vroeger toen hij klein was niet. Een beetje leek hij op haar, toen hij zo geklaagd had. Daar heeft men zijn ongemak af, van dat geklaag, alsof het ongeluk u verweten wordt en gij er de schuld van hebt. Zo 'ne grote jongen met zijn lange benen, met dieje volwassen mond. Zij was hem voor de eten, ongeduldig van 't wachten, wel eens uit de herberg wezen halen. Daar had zij hem tegen de toog zien staan, met dieje mond, vochtig van de borrel die hij dronk, en open en gewrongen toen hij begon te zingen.

Zo 'ne vreemde man, die dan ineens zo anders naast u staat, met zijn drukte en vrijmoedigheid, waarvoor gij u maar schaamt. Zij weet niet, waar Amerika is, waar hij nou zit, aan het andere einde van de wereld, zeggen ze; zijn brieven, die af en toe kwamen, waren al oud, als zij ze in handen kreeg. - De andere zoon, beter van oppas dan zijn broer, maar stug en nors en in zichzelf gekeerd als zijn vader, tot het laatste toe, dat hij trouwde en wegtrok naar het Limburgse. Haar dochter, die tegen de zin van vaders en moeders,

bij dieje bakker in de stad was gaan dienen, waar ze mee trouwde toen het moest, anders had hij het nooit gedaan, en die, nou het haar zo goed ging met die bakkerij als een fabriek, te groots werd en moeder angstig verborgen hield: ge begrijpt, dat moet voor de zaak en dat de knechten tegen u blijven opzien. Maar die handen van de grote kinderen waren gewillig geweest, zeker, ze zouden moeders haar plaatsje kopen in het gesticht, dat was voor moeders en hare oppas het beste.

Is dat haar leven, waaraan zij denkt? Ze kan zich al deze dingen niet begrijpen. Ze zijn zo vreemd en tegenstrijdig aan het beeld van haar huis, de beukenheg die het erf omsloot, de boerse herd, waar dat soort dingen aangespoeld komt, uit een wereld achter de grenzen van de hare. Het naderende wielgedokker, de wind en de regen en de klokjes tegemoet treden de kinderen. Nu weten we het, nu we zelf in de klein zitten, wat het is, nu weten we onze domheden en uw verdriet, nu weten we onze vreugd, die wij waren als kinderen en die wij van u hadden in huis. Zij gaan de jaren van hun groei terug. Nu zijn ze minder vaag, ze worden duidelijker en klaarder in hun wezen, omdat ze kleiner worden. Ze

komen bij Marjanne, en God, die ze gaf, maakt hun handen weer klein, de kleine handen waarmee zij vooraf alles hebben goedgemaakt. Zij heffen die handjes in dat gebaar, waarmee zij vroeger ongeduldig vroegen, om op de kar te worden gezet, die onder de linden stond voor het huis. Ze zijn op klompen, zoals ze in de herd liepen, de herd, waarin zij geboren zijn. Aan hare handen leidt moeder de jongens in die herd terug, naar ieder klein en schamel ding: hun looprek, hun kinderstoeltje, hun blekken bord, daar zij van aten en waarmee ze timmerden om te laten zien, dat het eten weeral op was, hun afgeblut en versleten speeldingen, de houten bedjes, boerebruin geverfd en met de roodgeruite kussens daar ze op lagen in hun slaap, hun verkleuming, als moeder hun de handen warmde, hun honger, als zij om een boterham vroegen die zij ze gaf van het gulle brood voor haar moederlijke borst, hun vraag om vaders thuiskomst, als zij ze stuurde, om vader tegen te gaan van 't veld of te halen van schuur en stal. In een verschiet van licht ziet zij de winteravonden weer, de nadering van Kerstmis over de helder geschrobde vloer, de roje plaveien daar de gloed van het pookgat der kachel zo warm op lag. Zij had wat haar moeder had, dezelfde ge-

hechtheid eraan, dezelfde verzwegen tederheid, waarmee zij de beelden van de kerststal voor de dag haalde en heilig geloofde, dat de Kerstdag niet geschonden mocht zijn, door geen ruzie, door geen verdriet of norsheid, door niets, om in het leven tenminste iets goeds te hebben te midden van al het getob en de zorg, om dat schoon te bewaren. De gebakken bulling met appelschijven in de morgen, de eigenbak mik met rozijnen en sukade voor de achtermiddag, en het bijeenzijn in de avond met zijn licht, als het buiten in het doorwaaide donker van het vermodderde land sneeuwde of regende of lelijk deed. Tot voor de kerststal, tot voor het licht van de goede wil in 't ouderhuis, leidde zij hare kleinen terug langs deze weg door haar hart, waarover zij, eenzaam onder haar huif, gebogen en geborgen zit en waarin zij vindt wat zij daarnet bij die vreemden tevergeefs gezocht heeft.

‘Alles van vroeger komt dichterbij.’

Zij buigt zich tot die geheimzinnige cirkel, waarin de door de dood aangeraakte het kind de handen reikt. Zij zit te schudden en te knikken op de dokkerende kar. Zij weet niet, hoe onder duisternis en regen haar hele gezicht een lach is.